

On the Possibility of Extracting a Theory of the Meaning of Life from Wittgenstein's Point of View

i Mehrdad Safari Aboksari¹

Submitted:

2020/8/2

Accepted:

2020/10/31

Keywords:

Tractatus, first Wittgenstein, meaning of life, grammatical-transcendental reading, timelessness, nonsense.

Abstract: In this essay, we intend, in the first place, to seek out a theory of the meaning of life from the view of the first Wittgenstein with a focus on Tractatus Logico-Philosophicus. However, exegetical works on Tractatus Logico-philosophicus have culminated in the impossibility of speaking about a theory of the meaning of life from the view of Wittgenstein because all of them, in one way or another, accepted the face value of the article 6.54 and 7, that is, to leave meta-scientific propositions. Hence, the first part of the essay delves into the analysis of this problem and suggests an interpretation of Tractatus which resolves this issue. This is done by adopting a grammatical-transcendental reading. After this, different possible Wittgensteinian answers to the problem of life, Tractatus Logico-philosophicus, are offered and scrutinized. Finally, the best answer is offered based on Wittgenstein's Tractatus Logico-philosophicus for a theory of the meaning of life. He believes the meaning of life requires a kind of eternity which does not last a very long time but is neither timeless.

DOI: [10.30470/phm.2020.129702.1825](https://doi.org/10.30470/phm.2020.129702.1825)

Homepage: phm.znu.ac.ir

1. PhD Of Farabi college of the University of Tehran, mehrdadsafari@ut.ac.ir.

Introduction: One of the most important intellectual challenges of the contemporary era, especially from the 20th century onward, is the issue of the meaningfulness of life. It delineates that we should seek whether life has a meaning or not. But, a number of historical-sociological causes have been listed for the question of the meaning of the life to come to the fore:

1. The takeover of the scientific view on life, and then abandoning it as a reliable source of a certain and objective knowledge of the world.
2. The spread of the culture of capitalism and the overwhelming spread of technology.
3. A stumbling market look to development that considers every value to be temporary and accidental.
4. The triumph of the ideology of happiness and ignoring the elevated dimensions of life (Bayat, 1390, 38-39).

However, the main question of this paper does not concern the above-mentioned historical or sociological causes; it focuses on the theories of the meaning of life. Ironically, theories of the meaning of life started to develop in the continental tradition of philosophy (Azadeh, 1390) (Young, 2003). Only then, analytic philosophers like Wittgenstein addressed the question. Hence, we focus on the Logico-philosophicus Tractatus to check his ideas on the point; specifically, we would like to seek if we can extract any consistent theory of the meaning of life from his earlier works or not; and if it is possible, how could we articulate his theory or theories on the point.

Methodology: Our method in this paper is a library method of research in which we delve into a deep scrutiny of the Tractatus and the best and the most known interpretations of the text.

Findings: In this paper, first, we explained the intellectual-philosophical project of

Wittgenstein in *Tractatus*. We pointed that he intended to determine the transcendental conditions of the meaningfulness of the propositions by means of the picture theory of meaning. However, an inevitable upshot of this transcendental reading beside the contents of article 6.54 and 7 of the *Tractatus* culminated in the proposition that "philosophical proposition, in principle, cannot be said" while the proposition is a philosophical one itself. Therefore, there is a contradiction here. Thus, one could rightly say that the transcendental reading of the *Tractatus* culminates in the claim that *Tractatus* has no answer to the question of the meaning of life, and the only stance it can take is a deep silence. As Wittgenstein wrote in article 7 of *Tractatus*, there are various things that should be passed in silence, and the meaning of life is one of those very things. This answer was articulated in terms of unanswerability and unquestionability of the meaning of life in *Tractatus*. Our discriminated stance was that it is possible to extract a theory of the

meaning of the life from *Tractatus*. Hence, by suggesting a grammatical-transcendental reading of the text, we tried to pave the way for making the philosophical propositions of the type of the meaning of life possible. The gist of our point in the grammatical-transcendental reading is that, for Wittgenstein, the nonsensical nature of philosophical propositions does not mean them to be false or empty, but means that they are self-evident or tautological, and that they do not give us any new data of the world. Nonetheless, they do grammatical work of specifying the skeleton of the speech and meaning.

Discussion and Conclusion:

In the end, we wrote that Wittgenstein saw the meaning of life as a value that cannot be found in time and space; it should be beyond them for the very simple fact that whatever which dwells in the world cannot be absolute, and will ultimately and definitely be of an accidental nature. Therefore, He believes that the lives of the human

species gets meaningful only when they can experience eternity in the sense of timelessness, and dwell in it. We warned that this eternity should not be confused with a very very long period of time.

References:

- Hacker, P. (2000). *Was he trying to whistle it?* In A. & Crary, *the New Wittgenstein*. London: Routledge.
- Hacker, P. (2001). *Connections & Controversies*. Oxford: Oxford University Press.
- Moyal-Sharrock, D. (2007, Jan.). *The Good Sense of Nonsense: A Reading of Wittgenstein's Tractatus as Nonsens-Repudiating*. *Philosophy*, 82, pp. 147-177.
- Russell, B. (1945). *A History of Western Philosophy*. Simon&Schuster.
- Thompson, C. (1997, April). *Wittgenstein, Tolstoy and the Meaning of Life*. *Philosophical Investigations*, 2(20), pp. 97-116.
- Wittgenstein, L. (1965, Jan). *A Lecture on Ethics*. *The Philosophical Review*, 74, pp. 3-21
- Wittgenstein, L. (1979). *Wittgenstein's Lectures: Cambridge, 1932-1935, from the notes of A. Ambrose and M. MacDonald*. (A. Ambrose, Ed.) Oxford: Blackwell.
- Wittgenstein, L. (1985). *Cambridge Letters: Correspondence with Russel, Keyenes, Moore, Ramsey and Sraffa*. (B. M. Wright, Ed.) Oxford: Blackwell.
- Wittgenstein, L. (1997). *Moore's Wittgenstein lectures in 1930-1933, in Philosophical Occasions, 46-114*. (J. C. Nordman, Ed.) Indianapolis: Hackett Publishing.
- Young, J. (2003). *The Death of God and the Meaning of Life*. Routledge.
- Yuval, L. (2006). *Tracking the Meaning of Life*. Columbia: University of Missouri Press.
- Wiggins, David, *Wittgenstein on Ethics and the Riddle of Life*, *Philosophy*, Vol. 79, No. 309)٩١3-(Jul, 2004, pp. 363.
- Azadeh, Mohammad. (1390). *Falsafe VA Ma'nyaye Zendegi*. Tehran: Negah-e Moaser.

- Bayat, Mohammad Reza. (1390). *Din VA Ma'naye Zendege dar Falsafe Tahlili*. Qom: Daneshgah Adian VA Mazaheb.
- Paya, Ali. (1382). *Falsafe Tahlili, Masael VA Chesm Andazha*. Tehran: Tarh-e No.
- Dabbagh, Soroush. (1393). *Sokut VA Ma'na*. Tehran: Moassesseh Farhangi Serat.
- Wittgenstein. *Logico-Philosophicus Tractatus* (1394). Translated by Soroush Dabbagh. Tehran: Hermes.
- Wittgenstein. *Logico-Philosophicus Tractatus* (1371). Translated by Mirshams-eddin Adib-o-Soltani. Tehran: Amir Kabir.
- Wittgenstein. *On Certainty* (1392). Translated by Malek Hosseini. Tehran: Hermes.
- Gillis, Donald. (1381). *Philosophy of Science in 20th century*. Translated by Hasan Miandari. Tehran: Taha.

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

در باب امکان استخراج یک نظریه معنای زندگی از دیدگاه ویتگنشتاین متقدم (با تمرکز بر تراکتاتوس) و چستی آن

مهرداد صفری آبکسری^۱

چکیده: در این پژوهش در وهله اول در جستجوی نظریه معنای زندگی در ویتگنشتاین متقدم با تأکید بر رساله منطقی-فلسفی هستیم. اما خوانش‌هایی که تا کنون از رساله منطقی-فلسفی بوده است، سخن گفتن از گزاره‌های فلسفی را میسر و ممکن نمی‌کند؛ چون همه آن‌ها به شکلی ظاهر فقرات ۶.۵۴ و ۷ را پذیرفته‌اند که معنای ترک سخن گفتن از گزاره‌های غیر علمی است. بنابراین، سخن گفتن از یک نظریه معنای زندگی در ویتگنشتاین متقدم با مانعی بزرگ روبرو می‌شود. به همین دلیل، بخش ابتدایی این نوشتار به بررسی و حل این مشکل و پیشنهاد خوانشی برای حل آن می‌پردازد. این کار با اقتباس خوانش گرامری-استعلایی می‌شود. در مرحله بعد، پاسخ‌های ممکن ویتگنشتاین به مسأله معنای زندگی را از رساله منطقی-فلسفی عرضه می‌کنیم. در پایان، بهترین پاسخ ممکن ویتگنشتاینی را به مسأله معنای زندگی متمرکز بر رساله منطقی-فلسفی معرفی می‌کنیم. در آخر، معلوم می‌شود که ویتگنشتاین معنای زندگی را در گروهی نوعی جاودانگی می‌داند که متضمن بی‌زمانی است، نه نوعی جاودانگی متضمن زمانی بس دراز.

تاریخ دریافت:

۱۳۹۹/۵/۱۲

تاریخ پذیرش:

۱۳۹۹/۸/۱۰

واژگان کلیدی:

تراکتاتوس،
ویتگنشتاین متقدم،
معنای زندگی،
خولش گرامری-
استعلایی، بی-
زمانی، مهمل.

DOI: 10.30470/phm.2020.129702.1825

Homepage: phm.znu.ac.ir

۱. فارغ التحصیل دوره دکتری پردیس فارابی دانشگاه تهران، Hz.alemi@gmail.com

مقدمه

یکی از مهمترین چالش‌های فکری در دوران معاصر، به‌ویژه از قرن بیستم به بعد، مسأله معناداری زندگی است. به تعبیری، اساساً باید دید آیا زندگی ارزش زیستن دارد یا نه؟ دلایل تاریخی-اجتماعی متعددی را برای تکون بی‌معنایی زندگی ذکر کرده‌اند:

۱. حاکم شدن نگاه علمی و سپس قطع

امید از آن برای به دست آوردن معرفی

قطعی، یقینی و عینی از جهان.

۲. رشد فرهنگ سرمایه‌داری و گسترش

افسارگسیخته تکنولوژی.

۳. نگاه متغیر و بازاری به پیشرفت که هر

ارزشی را موقتی و عارضی می‌کند.

۴. غلبه آرمان خوشبختی و غفلت از

ساحت‌های متعالی حیات (بیات، ۱۳۹۰:

۳۹-۳۸).

مسأله اصلی این پژوهش از سنخ علل

تاریخی-اجتماعی‌ای که در بالا ذکر شد

نیست؛ بلکه از سنخ نظریه‌های فلسفی

معنای زندگی است. در همین راستا، با

تمرکز بر رساله منطقی-فلسفی به بررسی

آثار ویتگنشتاین متقدم می‌پردازیم. نکته

جالب توجه این است که معنای زندگی

ابتدا در سنت فلسفه قاره‌ای آغاز شده

است (آزاده، ۱۳۹۰)، (Young, 2003)،

سپس علاقه‌مندان به فلسفه تحلیلی متوجه

این عرصه شدند. ویتگنشتاین در کنار

فرگه و راسل، از آبای فلسفه تحلیلی است.

فلسفه تحلیلی^۱ معمولاً در برابر فلسفه

قاره‌ای^۲ قرار داده شده و با آن مقایسه

می‌شود. در مورد چیستی این دو فلسفه و

ملاک‌های تمیز آن‌ها از هم، سخنان

بسیاری گفته شده که موضوع بررسی این

نوشته نیست. در این نوشتار، با تمرکز بر

رساله منطقی-فلسفی نگاهی به آثار متقدم

ویتگنشتاین می‌اندازیم تا ببینیم ویتگنشتاین

در مورد معنای زندگی چگونه سخن گفته

است، و اینکه آیا می‌توان نظریه‌ای در

مورد معنای زندگی از آن استخراج کرد یا

نه، و اگر آری، چگونه؟

۱. خوانش استعلایی از رساله منطقی-فلسفی

Glock, Hans Johan, What Is Analytic Philosophy? Cambridge University Press, 2008f

2. Critchley, Simon, A Companion to Continental Philosophy

۱. برای اطلاعات بیشتر در این زمینه ر.ک به: پایا،

علی، فلسفه تحلیلی، مسائل و چشم اندازها، تهران

:طرح نو، 1382

Dumet, Michael, The Origins of analytic philosophy, 1994

ویتگنشتاین در مقدمه رساله منطقی - فلسفی^۱ مهمترین نکات این کتاب را به این صورت خلاصه می‌کند:

این کتاب بر آن است تا بر اندیشیدن مرزی نهد؛ یا بهتر بگوییم، نه بر اندیشیدن، بل همانا بر بیان اندیشه‌ها مرز نهد زیرا برای اینکه بر اندیشیدن مرزی نهیم می‌بایستی بتوانیم هر دو سوی این مرز را بیاندیشیم؛ بنابراین ما بایستی بتوانیم چیزی را بیاندیشیم که نمی‌تواند اندیشیده شود. در نتیجه، این مرز را تنها در زبان است که می‌توان ترسیم کرد، و آن چه فراسوی این مرز قرار دارد به‌سادگی مهمل است (ویتگنشتاین، ۱۳۷۱: ۷).

با توجه به این سخنان، می‌توان چند نکته مهم را استخراج کرد: اول اینکه ویتگنشتاین با بیان هدفش از نوشتن این کتاب، پروژه فکری-فلسفی خود را تعیین می‌کند؛ یعنی تعیین حدود و مرزهای کار فلسفی او که شامل ترسیم مرز اندیشه یا ترسیم مرز بیان اندیشه‌ها می‌شود؛ چون بیان اندیشه توسط زبان صورت می‌گیرد؛ اصلاً زبان یعنی بیان اندیشه، بنابراین او در تراکتاتوس زبان را هدف گرفته و می‌خواهد مرز زبان را روشن کند. دوم، تعبیر مرز نهادن بر اندیشه و بیان اندیشه طنین پروژه فکری-فلسفی کانت را در نقد

عقل محض دارد؛ کانت در نقد عقل محض در جستجوی شروط مؤثر در شکل‌گیری شناخت ما نسبت به جهان پدیداری بود. کلیدواژه‌هایی مثل صور پیشینی شهود، مقولات فاهمه و من متافیزیکی/استعلایی همگی در خدمت تبیین این شروط غیرتجربی‌ای بودند که قوام‌بخش معرفت ما به جهان پیرامونی می‌شوند. این عناصر همگی وصف کلیت و ضرورت دارند و در کنار داده‌های حسی، ستون اصلی معرفت ما را تشکیل می‌دهند. این مقولات پیشینی ضروری و کلی مرزهای اندیشه ما را درباره جهان خارج تعیین می‌کنند؛ یعنی نشان می‌دهند وُسع اندیشه ما تا چه پایه است و ما اصولاً چه چیزهایی را می‌توانیم بدانیم و چه چیزها را اصولاً نمی‌توانیم انتظار داشته باشیم که بدانیم و باید چشم از آنها بپوشیم (دباغ، ۱۳۹۴: ۱۵۰). با این توضیح می‌توان ادعا کرد ویتگنشتاین در واقع، طرح کانت را یک طرح ناتمام دیده و با طرح پیشنهادی خود می‌کوشد این طرح را اصلاح کند. یعنی پروژه معرفت‌شناسانه کانت در نقد عقل محض به پروژه‌ای

۱. از این به بعد، با عنوان تراکتاتوس از آن یاد می‌کنیم.

سکوت. به سبب همین بی‌اعتنایی، گزاره‌های بیان‌ناپذیر یا نشان‌دانی را یک‌سره مهمل و بی‌معنا تلقی کردند، صورتی که ویتگنشتاین، خود این تلقی را نداشته است (گیلیس، ۱۳۸۱: ۱۸۳-۲۲۱).

۳. خوانش درمان‌گرایانه

این خوانش^۲ خوانشی نوحاسته و متأخر است و فیلسوفانی نظیر جیمز کانت^۳، کُرا دایامند^۴، و استنلی کول^۵ از مدافعان آن هستند. آنان معتقدند که تراکتاتوس بیشتر از آن که در صدد درافکندن آموزه‌هایی فلسفی برای برخی پرسش‌های فلسفی باشد، فعالیتی است سلبی در جهت زدودن کژتابی‌های زبان و رهنی‌های آن و در نتیجه، رسیدن به نگاهی درست به پدیده‌ها که دیگر به دنبال نظام‌سازی فلسفی نیست بلکه در جستجوی رهایی یا درمان است؛ درمانی برای بیماری متافیزیک‌اندیشی. استناد این افراد، فقرهٔ ماقبل آخر تراکتاتوس است که ویتگنشتاین در آن از کنار گذاشتن نردبان فلسفه و مهمل بودن گزاره‌های فلسفی خود در تراکتاتوس سخن می‌گوید. آنان برای حل مسأله

دلالت‌شناسانه در تراکتاتوس تحویل برده می‌شود. پس شروط پیشینی و استعلایی دخیل در تکون معرفت نیز به شروط پیشینی و استعلایی دخیل در تکون معنا تحویل برده می‌شود. در تراکتاتوس به تفصیل از این شروط و نقش آن‌ها در تکون معنا سخن به میان می‌آید. کلیدواژهٔ «استعلایی» که هماره با ترکیب «شروط استعلایی» به کار می‌رود به معنای حدگذاری و تعیین مرز چیزی است و اینکه چه شرایطی باید فراهم باشد تا معرفت یا معنا امکان‌پذیر شود. این خوانش از تراکتاتوس را خوانش استعلایی می‌نامند. غیر از این، دو خوانش رئالیستی و خوانش درمان‌گرایانه هم وجود دارند.

۲. خوانش رئالیستی

خوانش رئالیستی^۱ یا همان خوانش اهالی حلقهٔ وین، فقراتی از تراکتاتوس - فقرات ۴، ۶ و ۷ را از اساس بی‌اهمیت تلقی کرده و به سادگی آن‌ها را کنار می‌گذارند. اما این فقرات دربردارندهٔ مهم‌ترین و چالشی‌ترین آموزه‌های تراکتاتوس است: یعنی تفکیک گفتن و نشان دادن و مسأله

3. James Conant.
4. Cora Diamond.
5. Stanly Cavell.

1. Realistic.
2 Therapeutic.

تجزیه‌ناپذیر و بنیادی‌ترین جزء جهان تراکتاتوس که سلسله تجزیه‌ها به او ختم می‌شود. از شیء امر واقع‌های مختلفی به وجود می‌آید و تمامیت این امور واقع، جهان تراکتاتوس را شکل می‌دهند (تراکتاتوس: ۱).

جهان تراکتاتوس خصلتی کل‌گرایانه دارد و از نسب و روابط میان اشیا و امور واقع تشکیل شده است. به همین دلیل، هر چیزی در نسبت و رابطه با چیزی دیگر است و نمی‌تواند ذره‌گرایانه^۴ باشد. باید بتوان از امکان تحقق این امور در جهان خارج سخن گفت. اگر جهان، تمامیت امور واقع باشد و خصلت رابطه‌ای داشته باشد، آن‌گاه روابطی مثل «پرواز کردن پلنگ وحشی»، «حرکت قایق در رودخانه» و «نشستن گنجشک روی درخت» می‌بایست تحقق‌پذیر باشند و بتوان رد پای آن‌ها را در عالم خارج سراغ گرفت (دباغ، ۱۳۹۴: ۱۵۴-۱۵۶).

امکان قرار گرفتن اشیا در وضعیت‌های امور نیز ذاتی آن اشیاست و چنین نیست که قرار گرفتن یک شیء در یک وضعیت امور دل‌خواهی و توافقی

تناقض‌نمای فقره ۶.۵۴ ناچار به بی‌معنا اعلام کردن تمامی گزاره‌های تراکتاتوس شده‌اند. این بهای گزافی است برای حل تناقض‌نمایی که ادعا می‌شود این فقره دچارش است.

چون عمده منابع موجود پیرامون تراکتاتوس مبتنی بر خوانش استعلایی از آن است و این خوانش معقول‌تر و نزدیک‌تر به خوانش ویتگنشتاین است، فعلاً برای پیش بردن بحث بنا را بر این خوانش می‌گذاریم تا اینکه به ادعای اصلی خود در این مقاله برسیم؛ ادعایی که مشتمل بر نقدی جدی بر این تلقی است مبنی بر اینکه خود این خوانش نیز چگونه در فهم سخنان ویتگنشتاین دچار تشویش شده؛ به این ترتیب، امکان سخن گفتن از معناداری زندگی را مانع می‌شود.

۴. مرزهای زبان، جهان، اندیشه بر وفق خوانش استعلایی

فرض‌های وجودشناختی جهان تراکتاتوس در فقرات ۱ تا ۲.۰۶۳ عرضه می‌شوند: مفاهیمی مثل امر واقع^۱، شیء^۲ و وضعیت امور^۳. شیء در غایت بساطت است و

3. State of Affairs.
4. Relational.

1. Fact.
2. Thing.

باشد (۲۰۱۱، ۲۰۱۲۱، ۲۰۱۲۴، ۲۰۱۴). آن چیزی که بستری را برای قرار گرفتن اشیا در وضعیت‌های امور گوناگون مهیا می‌کند، منطق است؛ چون ویتگنشتاین معتقد است، منطق داربست و چارچوبی است که جهان را در بر گرفته است. «یکی از حکم‌های این منطق اینست که امکانی بودن یک شیء شرطِ ضروری قرار گرفتن آن در یک وضعیت امور است. به عنوان مثال برای اینکه «واقع شدن کتاب روی میز» تعین یابد، غیر از «کتاب» و «میز»، «واقع شدن کتاب» و «واقع شدن میز» تعین‌های وجودشناختی مستقلی ندارند و بدون آن‌ها تعین شیء در یک وضعیت امور ممکن نیست» (دباغ، ۱۳۹۴: ۱۵۷).

در نقد عقل محض، امور پیشینی مقدم بر تجربه، موجب تحقق معرفتند، اما در تراکتاتوس، امور امکانی ذاتی منطقی این کارکرد را ایفا می‌کنند. مفهوم جوهر در تراکتاتوس بر مؤلفه‌ها و مقومات ضروری پیشینی برای تحقق معناداری اشاره دارد. اشياء فراوان در جهان وجود دارند که با یکدیگر انواع نسب و روابط را دارند؛ به این طریق اصناف وضعیت‌های اموری پدید می‌آید که اگر یک جوهر

تغییرناپذیر را مقدم بر همه این‌ها فرض نکنیم نمی‌توانیم از تکون معنایی که ضروری و تغییرناپذیر است سخن بگوییم (همان: ۱۵۸).

۴-۱. نظریه تصویری معنادر خوانش استعلایی

همان‌طور که ترکیب اشياء با یکدیگر در قالب وضعیت امور و امر واقع بنیادی‌ترین واحد وجودشناختی را می‌سازد، این تناظر هم‌ریختی^۱ صورت‌های منطقی زبان و جهان است که به مدد تصویرها در تراکتاتوس ظاهر می‌شود. به باور ویتگنشتاین، گزاره ماهیت تصویری دارد و تصویر ماهیت گزاره‌ای. ملاک معنادار بودن گزاره به تصویردار بودن آن و قابلیت مصور کردن آن در فضای منطقی است (تراکتاتوس، ۲۰۱۶، ۲۰۱۶، ۲۰۱۵۱۲، ۲۰۱۴، ۲۰۱۳۱، ۲۰۱۱).

اگر یک گزاره درست ساخت، اصولاً ناظر به یک وضعیت امور ممکن باشد، این رابطه امکانی ذاتی، قوام‌بخش چیزی است که تصویر نامیده می‌شود و در فضای منطقی به نمایش در می‌آید. برای مثال، گزاره «چهار لیوان روی میز قرار دارد» چون معطوف به یک وضعیت امور ممکن

1. Isomorphism.

تراکتاتوس فاقد تصویرند و بی معنا و در نتیجه بیان ناپذیر؛ یعنی فقط می توانند نشان داده شوند اما نمی توانند بیان شوند؛ به تعبیر ویتگنشتاین، باید به سکوت از آن‌ها گذشت (تراکتاتوس: ۷). از سویی دیگر، در تراکتاتوس از انواع گزاره‌های فلسفی، نظیر سوژه متافیزیکی، علیت، سولیسیم^۱، تصویرسازی، شروط استعلایی سخن گفتن معنادار و دیگر امور فلسفی سخن گفته شده است. اگر واقعاً سخن گفتن معنادار، مستلزم قابلیت مصور شدن گزاره‌هاست، ویتگنشتاین چگونه به طور مکرر از این گزاره‌های فاقد تصویر استفاده می کند. به تعبیر راسل در مقدمه تراکتاتوس، ویتگنشتاین بسیار چیزها در مورد چیزهایی می گوید که نمی تواند گفته شود (تراکتاتوس: ۷). با این تناقض چه باید کرد؟ آیا باید گزاره‌های فلسفی را مثل اصحاب خوانش درمان گرایانه فرو نهاد و به زبان طبیعی بازگشت و دست از فلسفه و فلسفیدن باز شست؟ یا باید چونان خوانش اصحاب حلقه وین، اساساً فقرات ۶.۵۴ به بعد را ندید و نخواند و به این ترتیب، اصلاً تناقضی در پیش ندید؟ یا همچون اصحاب خوانش اصحاب استعلایی به این تناقض

در عالم خارج است تصویردار است و در نتیجه معنادار؛ چون می توان وضعیتی را تصور کرد که در آن چهار لیوان روی میز قرار داشته باشند اما گزاره «کمک کردن به کودک تهی دست در سرمای زمستان وظیفه است» چنین خصوصیتی ندارد؛ یعنی معطوف به یک وضعیت امور ممکن در عالم خارج نیست؛ چون نمی توان وضعیتی را تصور کرد که در آن «کمک کردن به کودک» وظیفه است؛ بنابراین، قابل مصور شدن در فضای منطقی نبوده، تصویر ندارد و بی معناست (دباغ، ۱۳۹۴: ۱۶۴).

طبق نظریه تصویری معنا، هر چه ناظر به وضعیت امور ممکن در جهان باشد و قابل مصور شدن در فضایی منطقی، معنادار است. گزاره‌های فلسفی که ناظر به وضعیت امور ممکن در جهان نیستند و در نتیجه، قابلیت مصور شدن در فضای منطقی را ندارند، نمی توانند معنادار محسوب شوند. بنابراین، وفق خوانش استعلایی، گزاره‌های فلسفی معنا ندارند. ویتگنشتاین در فقره ۶.۵۴ بی معنایی گزاره‌های تراکتاتوس را اعلام می کند. در اینجا ما با تناقضی بسیار جدی مواجهیم. از یک طرف، گزاره‌های فلسفی مندرج در

1.Solipsism.

اصلاح باقی بماند، کار به مرحلهٔ ارائهٔ نظریه‌ای در مورد معنای زندگی نمی‌رسد. مانع دوم به نگاه ویتگنشتاین به مسألهٔ ارزش ارتباط دارد. ویتگنشتاین معناداری زندگی را به معنای ارزشمند بودن زندگی می‌داند^۴ (Wittgenstein, -12) 3 (1965, pp. 3) و معتقد است معنای جهان نمی‌تواند در درون آن باشد چون هرچه در درون این جهان قرار دارد تصادفی و عرضی است و ما وقتی به دنبال معنای زندگی هستیم به دنبال چیزی هستیم که به خودی خود ارزشمند بوده و ارزش خود را در همهٔ حالات داراست. به بیانی دیگر، به دنبال چیزی هستیم که مطلق است (تراکتاتوس، ۶.۴۲، ۶.۴۳) پس باید بیرون از جهان باشد (تراکتاتوس، ۶.۴۱). ارزش در تراکتاتوس به معنای ارزش مطلق است و به همین دلیل، در جهان پیرامونی وجود ندارد و از واقعیت‌ها و امور واقع تفکیک می‌شود. تفکیک ارزش و

تن داد و کوشید تا با حفظ محتوا، فرم گزاره‌های فلسفی مندرج در تراکتاتوس را قربانی کرد. هکر^۱ که از مدافعان بزرگ این خوانش است، بی‌معنایی گزاره‌های فلسفی را می‌پذیرد و اضافه می‌کند که گزاره‌های تراکتاتوس مهمل هستند نه پوک و یاوه^۲، که بدون هیچ کارکرد و هدایتی هستند. او این گزاره‌ها را مهمل روشن‌گر^۳ می‌نامد چون آن‌ها هدایت‌مان می‌کنند به درک حقایقی کلی و ضروری که نمی‌توانند گفته شوند اما خودشان را در گزاره‌های درست‌ساخت تجربی نشان می‌دهند (Hacker, 2000, p. 56). روشن است که این تلقی از تراکتاتوس، به‌خصوص با تمرکز بر مفاد فقرهٔ ۶.۵۴ خوانش استعلایی را به خوانش درمان‌گرایانه نزدیک می‌کند. اگر این خوانش از ویتگنشتاین و تناقض‌نمای مندرج در گزارهٔ ۶.۵۴ بدون حکم و

است دال بر اینست که آنجا که ویتگنشتاین از معنای زندگی سخن می‌گوید منظورش «ارزش» است، نه مثلاً «هدف زندگی» یا «نتیجه» یا «کارکرد».

5. Quoted from; Wiggins, David, Wittgenstein on Ethics and the Riddle of Life, Philosophy, Vol. 79, No. 309 (Jul., 2004, pp. 363-391).

1. Hacker .
2. Gibberish .
3. Illuminating Nonsense .
۴. در درس‌گفتاری در باب اخلاق می‌گوید: اخلاق، پژوهش پیرامون زندگی است یا آنچه به زندگی ارزش زیستن می‌دهد. برابر شمردن «پژوهش پیرامون زندگی» با «آنچه به زندگی ارزش زیستن می‌دهد» که با واژهٔ «یا» نشان داده شده

۵. نظریه‌های محتمل در مورد معنای زندگی در تراکتاتوس

گمان می‌کنم با توضیحی که در مورد تراکتاتوس داده شد، بتوان پاسخ‌های محتمل به پرسش از معنای زندگی را صورت‌بندی کرد. در اینجا پاسخ‌های ممکن را صورت‌بندی کرده و بیان می‌کنیم که اول، هر کدام از آن‌ها وفق کدام خوانش از تراکتاتوس صورت‌بندی می‌شوند؟ دوم، وفق کدام یک از این صورت‌بندی‌ها می‌توان پاسخی ایجابی به پرسش از معنای زندگی در تراکتاتوس داد. سوم، در کنار صورت‌بندی هر کدام از این پاسخ‌ها، بیان می‌کنیم که وفق کدام یک از این خوانش‌ها موانع استخراج نظریه معنای زندگی از تراکتاتوس مرتفع خواهد شد.

۵-۱. سکوت خنثی در پاسخ به معنای زندگی؛ پاسخ‌ناپذیری پرسش از معنای زندگی

به گواهی فقره ۷ تراکتاتوس، از آن‌چه نمی‌توان درباره‌اش سخن گفت، باید به سکوت گذشت. این برداشت ادعای تناقض در فقره ۶.۴۵ تراکتاتوس را به معنایی تحت‌اللفظی تلقی کرده است و چون به موجب آن، گزاره‌های فلسفی قبل

واقعیت که از زمان هیوم یکی از چالشی‌ترین مباحث فلسفه اخلاق بوده است در اینجا مشاهده می‌شود. از نظر ویتگنشتاین، ارزش‌های منفعت‌گرایانه‌ای که در اخلاق پیامدگرایانه مطرح می‌شوند در جهان پیرامونی وجود دارند، پس ناظر به وضعیت امور ممکن هستند؛ به این ترتیب، تصویردار بوده و معنادار هستند و قابل بیان. مثل وقتی که می‌کوشیم تا با برشمردن مزایای بستن کمربند ایمنی فردی را قانع کنیم تا کمربند ایمنی را ببندد (ماونس، ۱۳۷۹: ۱۲۱). اما ارزش مطلق که در اخلاق کانتی و تراکتاتوسی مطرح می‌شود، به دلیل اینکه فاقد شروط لازم معناداری است بی‌معناست؛ مثل وقتی که به کسی می‌گوییم: «شما باید با پدر و مادرت بهتر رفتار کنی». در اینجا معلوم نیست چگونه باید فرد را قانع کرد، چون ارزش مطرح شده در اینجا مطلق است و بی‌تصویر، برخلاف اولی که نسبی بود و تصویردار. این ارزش‌ها فقط خودشان را نشان می‌دهند (همان: ۱۲۲). اگر منظور از معنای زندگی در نظر ویتگنشتاین همین ارزش مطلق باشد، آنگاه همین دشواری اخلاقی بر بحث معنای زندگی نیز سایه گستر خواهد شد.

از فقره ۶.۴۵ مهمل محسوب می‌شوند، بنابراین اصولاً نمی‌توانند سخن معناداری در مورد معنای زندگی بگویند. قوت این پاسخ زمانی افزوده‌تر می‌شود که اظهارات ویتگنشتاین در فقرات ۶.۴۳، ۶.۴۲۱، ۶.۴۱ ناظر بر مطلق بودن ارزش و خارج از جهان بودن آن را در نظر بگیریم. در این نگاه، معنای زندگی از جمله امور بیان‌ناپذیر است که در مورد آن‌ها نمی‌توان، نفیاً و اثباتاً، سخن معناداری گفت چون از اساس شروط استعلایی لازم برای معناداری را ندارند. خنثی بودن این سکوت به این معناست که از این سکوت، نه می‌توان استفاده‌های ایجابی برای بیان امور ارزشی کرد و نه استفاده‌های سلبی برای رد و نفی امور ارزشی نظیر اخلاق، دین، معنای زندگی و اموری از این دست (دباغ، ۱۳۹۳: ۳۵). این پاسخ تناقض‌نمای مندرج در فقره ۶.۵۴ را بدون اصلاح در نظر گرفته و با مفروض دانستن صدق تحت‌اللفظی این گزاره، رأی به چنین چیزی داده است؛ بنابراین، هم‌نواست با خوانش استعلایی از تراکتاتوس. با این پاسخ نمی‌توان نظریه‌ای ایجابی در مورد معنای زندگی از تراکتاتوس استخراج کرد. اگر واقعاً مهمل بودن گزاره‌های فلسفی مندرج در

تراکتاتوس پذیرفته شود، خوانش استعلایی، میل شدیدی به سمت خوانش درمان‌گرایانه خواهد کرد و مرز دقیق خوانش استعلایی و خوانش درمان‌گرایانه روشن نخواهد بود. در حالی که خوانش استعلایی در صدد تعیین شروط استعلایی معناداری است و خوانش درمان‌گرایانه گزاره‌های ماقبل فقره ۶.۴۵ را از اساس، گزاره‌هایی با محتوای فلسفی نمی‌داند بلکه فقط در عداد مقدمه‌ای برای بیان آموزه مندرج در فقره ۶.۴۵ می‌داند. هکر تصریح می‌کند: «وفق تراکتاتوس، فلسفه آینده باید صرفاً تحلیلی و درمان‌گرایانه باشد» چیزی است که از متافیزیک اجتناب می‌کند. به این ترتیب، به تعبیر هکر، «تراکتاتوس آواز قوی متافیزیک است» (Hacker, 27-1989, pp.26). این اشکال و تناقضی در خوانش استعلایی است که اصحاب خوانش استعلایی باید چاره‌ای برایش تدارک بینند. وگرنه با دو مشکل جدی روبه‌رو خواهند بود: اول، خوانش آنان از تراکتاتوس فرقی با خوانش درمان‌گرایانه نخواهد داشت. در این صورت، چرا اصلاً خوانش آنان از تراکتاتوس را باید پذیرفت وقتی مآلاً در خوانش درمان‌گرایانه ذوب می‌شود. نکته دوم، این برداشت از فقرات

که از این اصل می‌گیرد با آن تفاوت دارد. این پاسخ، درست همانند پاسخ اول می‌گوید: امور ارزشی نظیر معنای زندگی که فاقد تصویرند و خارج از جهان، بیان‌شدنی نیستند اما نتیجه‌ای که ویتگنشتاین از این استدلال می‌گیرد آن است که مسأله‌ای با عنوان معنای زندگی وجود ندارد چون وقتی نتوان پاسخ را در قالب کلمات آورد، پرسش را هم نمی‌توان؛ و اگر پرسشی از بن، طرح‌شدنی باشد می‌توان بدان پاسخ گفت (تراکتاتوس، ۶.۵). بنابراین، همین که نمی‌توان پاسخ این پرسش را بیان کرد نشان آن است که پرسش نیز نمی‌تواند تحقق پیدا کند؛ پس مسأله‌ای به نام معنای زندگی اصلاً وجود ندارد که بخواهد پاسخی بدان داده شود. او آشکارا نمی‌گوید که پرسش از معنای زندگی بی‌معناست بلکه دارد می‌گوید پاسخ دادن آن در قالب کلمات غیرممکن است پس پرسش نمی‌تواند تحقق یابد. بنابراین، همان‌طور که نمی‌توان پاسخی به این پرسش گفت، در آن شک هم نمی‌توان کرد. نتیجه اینکه پرسش و پاسخ به مسأله زندگی فهم‌ناپذیر است (Yuval, -135, pp.134). این پاسخ هم هیچ

۶.۴۵ و ۷ و بالتبع از کل تراکتاتوس که اولین پاسخ احتمالی که در اینجا آورده شد از محصولات آن‌هاست، خودشکن است؛ به این معنا که آنان در ابتدا پروژه فلسفی تراکتاتوس را تعیین شروط استعلایی معناداری اعلام می‌کردند؛ این کاری است که با آموزه‌های محتوایی فلسفی ارتباط می‌یابد؛ همان‌گونه که مفاهیمی مثل سوژه متافیزیکی، سولیسیم، علیت، استقرا، امور واقع، وضعیت‌های امور ممکن و بسیاری از این دست مفاهیم در تراکتاتوس عرضه شده‌اند. حال اگر گزاره‌های فلسفی به طور کل مهمل باشند و فلسفه آینده باید از آن‌ها اجتناب ورزد، پس اصل ادعای آن‌ها نقض می‌شود. آنان دو کار می‌توانند انجام دهند: یا فقرات ۶.۴۵ و ۷ را تحت‌اللفظی و درمان‌گرایانه برداشت کرده، در خوانش درمان‌گرایانه ذوب شوند یا این دو فقره را به گونه‌ای دیگر خوانده و از برداشت تحت‌اللفظی اجتناب کنند و به این ترتیب، محتوای فلسفی گزاره‌های تراکتاتوس را حفظ کنند.

۲-۵. انحلال مسأله معنای زندگی

پاسخ دوم در بدنه استدلال و اصل پاسخ، با پاسخ اول مشترک است، اما در نتیجه‌ای

اصلاحی بر فقرات ۶.۵۴ و ۷ اعمال نکرده و آن‌ها را به صورت تحت‌اللفظی و در معنای ظاهری می‌پذیرد؛ بنابراین، وفق خوانش استعلایی سخن می‌گوید. با این دیدگاه، هیچ پاسخ اجابی به پرسش از معنای زندگی میسر نیست. این پاسخ تا اینجا با پاسخ اولی مشترک است، اما در ادامه از آن فراتر رفته و می‌گوید از پایه، پرسش نیز میسر نیست و اساساً نمی‌توان و معقول نیست که چنین چیزهایی را پرسید. بدین ترتیب، مسأله معنای زندگی منحل می‌شود.

به نظر می‌رسد منظور ویتگنشتاین از پرسش ناپذیری معنای زندگی، عدم امکان پاسخ‌پذیری و به تبع آن، پرسش ناپذیری در ساحت نظری باشد، نه پاسخ‌پذیری و پرسش ناپذیری به‌طور کلی. شاید ویتگنشتاین دارد در اینجا به چیزی اشاره می‌کند که کانت با تفکیک عقل محض از عقل عملی می‌کوشید به آن اشاره کند؛ یعنی اینکه، عقل نظری در پاسخ گفتن به برخی از پرسش‌ها درمانده می‌شود و نمی‌تواند به‌طور قطعی، تکلیف ماجرا را روشن کند. همان‌طور که کانت در مورد مغالطات متافیزیکی می‌گفت: در مورد

اموری مثل وجود خدا و بقای نفس، عقل نظری هم ادله حامیان وجود خدا را تأیید می‌کند و هم ادله ناقضان وجود خدا را. به همین منوال، ویتگنشتاین می‌گوید هیچ‌یک از دو طرف این ماجرا را نمی‌توان بیان کرد. ضمن اینکه، او نیز همانند کانت، این دست مسائل را به عقل عملی ارجاع می‌دهد. به همین دلیل می‌گوید: «راه حل مسأله معنای زندگی را در محو شدن این مسأله می‌توان دید» (تراکتاتوس، ۶.۵۲۱)؛ یعنی معنای زندگی را نمی‌توان در حیطه نظر و عقل نظری یافت بلکه باید در حیطه عملی و تجربه زیسته دریافت. در واقع، معنای زندگی در گرو نوعی مهارت^۱ کسب چنین دانشی در زندگی روزمره و تجربه زیسته است. به بیانی دیگر، حل مسأله معنای زندگی در گرو دریافتن شکلی از زندگی است که در آن معنا هست و پرسش‌هایی نظیر بی‌معنایی زندگی اصلاً در آن پیش نمی‌آیند (Thompson, 1997, p. 109). ویتگنشتاین می‌گوید، به همین دلیل کسانی که پس از شکلی طولانی در معنای زندگی، معنای زندگی برایشان آشکار شده، نمی‌توانند این معنا را برای دیگران بیان

1. Knowing how to do something.

بر دو نکته مهم استوار است: نکته اول اینکه ما در تراکتاتوس انواع مختلفی از بی‌معنایی^۱ می‌بینیم. به تعبیر ویتگنشتاین، مهمل برای مقاصد مختلفی به کار می‌رود (Wittgenstein, 1979, p. 64). تراکتاتوس شکل‌های مختلفی از بی‌معنایی را توصیف می‌کند:

۱. بی‌معنا به این معنا که مرزهای معنا را نقض کرده یا از آن تخطی می‌کند؛ مثل اینکه بگوییم «قرمز سبک‌تر از صورتی است».

۲. چیزی که آشکارا فاقد معناست یا معنا را نادیده می‌گیرد یا اصلاً هیچ‌وقت معنا دار نگشته است. این نوع بی‌معنایی از آن سنخ است که می‌توان بی‌شک و شبهه آن را یاوه و پوچ خواند. مثل واژه آب سُرَا^۲

۳. بی‌معنایی ناشی از بیان مرزهای معنا یا بیان شروط معنا یا روش‌های معنا؛ مثل اینکه بگوییم «قرمز تیره‌تر از صورتی است و نیز همانند تمامی قواعد گرامری» (Moyal-Sharrock, 2007, p. 158).

اصحاب خوانش استعلایی به طور عموم، بی‌معنایی مندرج در فقره ۶.۵۴ را به

کنند و چستی آن معنا را برای آنان روشن کنند (تراکتاتوس، ۶.۵۲۱). او در فقره‌ای دیگر توضیح می‌دهد، حتی زمانی که تمامی پرسش‌های علمی پاسخ‌های درخور بیابند، باز هم مسائل مربوط به معنای زندگی دست‌ناخورده باقی می‌مانند (تراکتاتوس، ۶.۵۲۱) چراکه این مسائل از سنخ امور علمی و فکری نیستند. در آن زمان می‌فهمیم که راه‌حل مسأله زندگی در تغییر رهیافتمان به این مسأله است.

۳-۵. مهمل چونان گرامر و معنای زندگی در جاودانگی

راه سوم کار خود را با تفسیر فقرات ۶.۵۴ و ۷ آغاز می‌کند. گفتیم که برداشت اصحاب خوانش استعلایی از این فقرات، عاقبت با خوانش درمان‌گرایانه از تراکتاتوس همسان می‌شود. این همسانی بهای گزافی است که کل تراکتاتوس باید برای حل تناقض‌نما پردازد. در صورتی که می‌توان با به‌دست‌دادن تفسیری متفاوت، این تناقض‌نما را حل و نظریه‌ای ایجابی در مورد معنای زندگی از تراکتاتوس استخراج کرد. این تفسیر جدید

2. Ab sur ah.

1. Lacking Sense.

معنای اولی اخذ کرده‌اند؛ یعنی به معنای تخطی از مرزهای معناداری. به همین سبب، دچار تناقض مخربی شدند که هرگز نتوانستند از آن رهایی یابند. اما برای ویتگنشتاین قضیه چنین صورتی ندارد چون مهمل گاهی به شکلی نامخرب ظاهر می‌شود. برای او، «قرمز یک رنگ است» به همان اندازه مهمل است که «قرمز یک رنگ نیست». دومی به این دلیل مهمل است که یک قاعده گرامری را نقض می‌کند، اولی به این دلیل مهمل است که یک قاعده گرامری را اظهار می‌کند. اشکال کار مدافعان خوانش استعلایی این است که به جای اینکه هر دو گزاره را مهمل اعلام کنند، از یکی از آن دو جانب‌داری می‌کنند. برای مثال، گزاره «سفید روشن‌تر از سیاه است» را یک گزاره به لحاظ گرامری درست قلمداد می‌کنند، اما نقیضش را نادرست! به این ترتیب، از انصاف و عدالت دور می‌شوند. اما ویتگنشتاین نقیض یک گزاره مهمل را هم مهمل محسوب می‌کند. Wittgenstein, 1985, p. 2. 7. (1927).

ویتگنشتاین همیشه تأکید می‌کرد، گزاره‌هایی که ضرورت‌های مفهومی یا

گرامری را بیان می‌کنند معنا ندارند؛ چون هیچ نقیض معناداری ندارند. مور در جایی به پایداری این آموزه در اندیشه ویتگنشتاین اذعان می‌کند: «ویتگنشتاین به یقین باور داشت که «آبی یک رنگ است» یک «گزاره ضروری» است؛ به این معنا که نمی‌توانیم نادرستی آن را تصور کنیم پس معنایی ندارد، Wittgenstein, 1997, (p. 109). به طور کلی، ویتگنشتاین گزاره‌های بیان‌گر گزاره‌های ضروری و قواعد گرامری را مهمل قلمداد می‌کند (ibid, 65). بنابراین مهمل در نزد او فقط آن چیزی نیست که معنا را نقض می‌کند بلکه چیزی است که به طور ضمنی آن را تعریف و مرزش را تعیین و ابضاح می‌کند. با این تعریف، تمام گزاره‌های ریاضی، منطق قیاسی و برخی گزاره‌های مربوط به رنگ‌ها نیز مهمل هستند. پس مهمل مندرج در فقره ۶.۵۴ را می‌توان همین معنا از مهمل اعلام کرد؛ یعنی بیان مرزهای معنا. از طرف دیگر، برخی گزاره‌های بی‌معنا در تراکتاتوس وجود دارند که کارکردی صوری دارند، مثل گزاره‌های منطق که همان‌گویانه هستند و چیزی در مورد جهان نمی‌گویند اما بخشی از نمادپردازی هستند و با نشان دادن صورت منطقی ذاتی زبان

هم‌نواست با آنچه ویتگنشتاین در فقرات ۴.۱۱۲ و ۴.۱۱۴ در مورد وظایف فلسفه اظهار می‌کند:

-هدف فلسفه عبارت است از ایضاح منطقی اندیشه‌ها.

-ماهیت اثر فلسفی متشکل از ایضاحات است.

-نتیجه فلسفه، نه «گزاره‌های فلسفی» بلکه روشن شدن گزاره‌هاست.

-بدون فلسفه، اندیشه‌ها گویی مه‌آلود و نامتمایزند.

-وظیفه فلسفی عبارت است از روشن‌سازی و مشخص کردن مرزهای دقیق اندیشه (۴.۱۱۲).

مدافعان خوانش استعلایی، این فقرات را به نفع خوانش خود نادیده می‌گیرند چون مثل ایضاحات دیدن گزاره‌های تراکتاتوس با برداشت آنان از مهم‌بودن گزاره‌های تراکتاتوس درست در نمی‌آید. به همین دلیل آن‌ها را در نظر نمی‌گیرند، اما وفق این خوانش جدید، که خوانش گرامری-استعلایی نام دارد^۲،

نظر بر صواب می‌بیند؛ یعنی تراکتاتوس را چنان می‌بیند که درصدد به‌دست‌دادن شروط استعلایی لازم برای معناداری است، اما از طرف دیگر، برداشت آنها

عادی، داربست جهان را نشان می‌دهند (تراکتاتوس، ۶.۱۲۴، ۴.۴۶۱، ۴.۴۶۱). گزاره‌های دیگری نیز وجود دارند که کارکردهای متفاوت صوری ایفا می‌کنند. برخی از آن‌ها کاربرد درست واژه‌ها و کلمات را نشان می‌دهند، برخی دیگر شروط معناداری گزاره‌ها را اظهار می‌کنند، برخی هم ایضاح مفهومی انجام می‌دهند (Moyal-Sharrock, 2007 p. 163). صوری بودن گزاره‌های تراکتاتوس ارتباطی مورد اعتماد پیدا می‌کند با مفهوم ارائه «بازنمودی روشن^۱» از موضوع فلسفی؛ یعنی روشن‌گری یا ایضاحی مفهومی که به ما دید روشنی می‌دهد نسبت به اینکه واژه‌ها چگونه به کار می‌روند. درحقیقت، پروژه فلسفی ویتگنشتاین در تراکتاتوس با همین بازنمودهای روشن عملی است. این بازنمودها، کارکردی صوری همانند گرامر دارند که مرزهای اندیشه و سخن معنادار را نشان می‌دهند، بی‌آنکه به معنای تکنیکی کلمه بتوانند بیان شوند. این برداشت از این فقرات و پروژه فلسفی تراکتاتوس

1. Perspicuous Representation.

۲. عنوان گرامری-استعلایی از این جهت پیشنهاد شده است که از طرفی، این رهیافت به تراکتاتوس-پژوهی، خوانش استعلایی از تراکتاتوس را در بادی

بیان‌پذیر می‌داند (۶.۵۳) معلوم می‌کند که میان بیان‌پذیری^۲ و دوسویه یا دوقطبی- بودن^۳ ارتباطی تنگاتنگ برقرار است و ما فقط می‌توانیم آن چیزی را بیان کنیم که دارای خاصیت دوقطبی است، اما هیچ گزاره ضروری، یعنی هر چیزی که نتوان نقضش کرد (مثل قواعد گرامر یا ریاضیات و منطق قیاسی)، نمی‌تواند حامل گفتن باشد.

می‌شود گفت آنگاه که از «گفتن» سخن می‌گوییم، منظورمان اموری است که می‌شود با مفاهیم محصلی که در دسترس ماست، تبیینی مفهومی از آنها ارائه کنیم؛ درست همان کاری که در تراکتاتوس با استفاده از مفروضات انتولوژیک برای تبیین امور واقع انجام می‌شود اما قواعد گرامری یا مفاهیم صوری و ضروری، از یک طرف فاقد ویژگی تبیین‌پذیری هستند و از طرف دیگر، ما نمی‌توانیم نادرستی آنها را تصور کنیم چون آنها به لحاظ منطقی

گزاره‌های تراکتاتوس فقط به این دلیل مهم هستند که کاربردی در زبان عادی نداشته و فقط در خدمت ایضاح، ترسیم و شرح درست کاربرد زبانند. به این ترتیب، اینکه «فلسفه نمی‌تواند چیزهایی را بگوید» و اینکه «چیزهایی را که نمی‌تواند بگوید فقط نشان می‌دهد»، به دلیل مهم بودن یا متناقض بودن گزاره‌های خودش نیست چون وفق نظریه تصویری معنا «گفتن»^۱ کاری است که ما در مورد گزاره‌های علوم تجربی انجام می‌دهیم (۶.۵۳). ویتگنشتاین در تراکتاتوس از «گفتن» به معنایی ویژه و تکنیکی سخن می‌گوید که وفق آن گزاره‌های فلسفی نمی‌توانند گفته شوند اما این به آن معنا نیست که نمی‌توان از گزاره‌های فلسفی، دست کم به معنایی غیر تکنیکی، سخن گفت. به عبارتی دیگر، اینکه به لحاظ تکنیکی نمی‌توانند گفته شوند دلیلی بر آن نیست که اصولاً نمی‌توانند گفته شوند (Moyal-Sharrock, 2007, p. 170). وقتی ویتگنشتاین فقط گزاره‌های علوم طبیعی را

دارد، و از طرف دیگر، خاصیتی گرامری؛ و از همین رو شایسته‌ی عنوان «گرامری-استعلایی».

2. To say.
2. Sayablity.
3. Bipolarity.

از فقرات حساس و سرنوشت‌ساز ۶.۴۵ و ۷ را بر صواب ندیده حکم و اصلاح خودش را در کار می‌کند. به این ترتیب، از یک طرف خاصیت استعلایی

می‌کند. وی در این اظهارات دارد سخن گزاره‌های در دست بررسی را وصف می‌کند و کارکرد هر کدام را نمایان می‌کند. با این توضیحات، دیگر مانعی بر سر راه ارائه یک نظریه در مورد معنای زندگی از تراکتاتوس وجود نخواهد داشت. با حل مانع اصلی در باب گزاره‌های غیرناظر به گزاره‌های علوم طبیعی، مانع بیان گزاره‌های ارزشی نیز حل می‌شود. «خارج از جهان بودن ارزش‌ها» نیز فقط یک وصف است؛ یعنی یک نکته گرامری در مورد جایگاه این دست گزاره‌ها در هندسه معرفتی آدمیان.

حال اگر به فقرات ۶.۴۳۱۱ و ۶.۴۳۱۲ نگاهی دگرباره بیاندازیم، ضمن اینکه هم‌نوایی این اظهارات را با اظهارات قبلی در مورد خارج از جهان بودن ارزش‌ها می‌بینیم، متوجه می‌شویم که گرامر یک نظریه در مورد معنای زندگی عرضه شده است. ویتگنشتاین در فقره ۶.۴۳۱۱ در مورد جاودانگی سخن می‌گوید و می‌نویسد تعریف دقیق جاودانگی بی‌زمانی است، نه دیرند بی‌پایان زمان؛ یعنی جاودانگی راستین آن است که زمان نباشد، نه آنکه زمان طولانی و بی‌پایان شود. او در

تردیدناپذیرند^۱، آن‌ها فقط خودشان را در کاربردی که دارند نشان می‌دهند. معنای این سخن که باید از این امور به سکوت گذشت (فقره ۷) این است که ما وقتی از این امور سخن می‌گوییم در مورد صدق و کذب آن‌ها نمی‌توانیم سخنی بگوییم. به تعبیری که در باب یقین آمده است، این امور ورای موجه و ناموجه هستند (ویتگنشتاین، ۱۳۹۲: ۱۸۲-۱۸۳). اینکه در مورد این امور باید سکوت کرد به معنای رد آن‌ها، عدم استعمال آن‌ها، یا معقول و نامعقول بودن آن‌ها نیست؛ آن‌ها چیزهایی هستند که هستند و نمی‌شود از آن‌ها اجتناب کرد.

نکته دیگری که خوانش گرامری-استعلایی بر آن استوار است، آن است که وفق این خوانش، دیگر «مهمل» معنایی منفی نمی‌یابد بلکه مفهومی است مربوط به توصیف و تمایز گذاری. پس وقتی ویتگنشتاین برخی گزاره‌ها را بی‌معنا یا مهمل اعلام می‌کند به این معنا نیست که دارد ارزش این گزاره‌ها را تعیین و آن‌ها را مردود اعلام می‌کند؛ به این ترتیب، توصیه‌ای هنجاری برای خارج کردن این دسته گزاره‌ها از هندسه معرفتی ما ارائه

آنجاست که می‌توان گفت زندگی معنادار است.

با این تحلیل بهتر می‌توان اظهار او در فقره ۶.۵۲ را درک کرد؛ ویتگنشتاین در اینجا می‌گوید حتی زمانی که همه پرسش‌های علمی ما پاسخ داده شوند، باز هم معمای زندگی دست‌ناخورده باقی می‌ماند؛ چون حتی در آن موقعیت عالی نیز ما هنوز تخت‌بند زمانیم و مقید به محدودیت‌های آن. به همین دلیل، کسانی که پس از شکی طولانی معمای زندگی برایشان روشن شده، نمی‌توانند بگویند این معنا مشتمل بر چیست، چون معمای زندگی فقط در بی‌زمانی به دست می‌آید. پس معمای زندگی زمانی به چنگ می‌آید که انسان‌ها بتوانند با زیستن در حال، از تنگنای زمان و مکان خارج شوند. در این صورت، تمامی پرسش‌های ما رنگ می‌بازند و معمای زندگی حاصل می‌شود. با فراتر رفتن از زمان، قواعد بازی دگر می‌شود و ما دیگر در زمان و جهان نخواهیم بود، بلکه خارج از آن خواهیم بود. به این ترتیب، مسأله معمای زندگی محو می‌شود و درست به همین دلیل ممکن نیست معمای زندگی را برای کسانی که نتوانسته‌اند آن را بیابند، توضیح داد. پس در فقره ۶.۵۲۲

فقره ۶.۴۳۱۲ توضیح می‌دهد که به دو دلیل عمده، برداشت زمانی از جاودانگی برداشتی نادرست است. دلیل اول اینکه برداشت زمانی از جاودانگی، متوسل به نامیرایی انسان پس از مرگ می‌شود اما هیچ تضمینی برای وقوع نامیرایی انسان وجود ندارد. دوم اینکه، حتی اگر چنین تضمینی وجود داشت و این جاودانگی محقق بود، گرهی از کار معمای زندگی بر روی زمین نمی‌گشود، چون با مدت‌دار شدن و طولانی‌شدن زندگی همچنان معمای زندگی بر جای خود باقی است و حل نمی‌شود؛ این زندگی جاودانه نیز خود معمایی است مثل معمایی زندگی کنونی ما و مزیت خاصی بر زندگی کنونی ما ندارد؛ پس در پایان این فقره می‌گوید فروگشایی مسأله معمای زندگی در مکان و زمان، بیرون از مکان و زمان جای دارد. این یک نکته گرامری-استعلایی است؛ استعلایی است چون دارد شرط معناداری جاودانگی را مطرح می‌کند و گرامری است چون می‌گوید جاودانگی با چه شرایطی می‌تواند راه‌حل معمای زندگی باشد. پس ما در صورتی می‌توانیم به معمای زندگی دست یابیم که از زمان و مکان فراتر رفته و وضعیت بی‌زمانی را دریابیم.

تخت‌بند زمان و مکانیم و ما را یارای برون‌شدن از این وضعیت نیست که هیچ، اساساً امکان چنین چیزی وجود ندارد؛ یعنی ما انسان‌ها، دست‌کم مادامی که زنده‌ایم، هرگز نمی‌توانیم از زمان و مکان خارج شویم. بنابراین اگر معنای زندگی در گرو بی‌زمانی و بی‌مکانی باشد، ما انسان‌ها، دست‌کم تا وقتی که زنده‌ایم، نمی‌توانیم از معنادار بودن زندگی خود سخن بگوییم.

در پاسخ می‌توان گفت: فقط و فقط یک دسته از تحلیل‌های فلسفی هستند که امکان فراتر رفتن از زمان و مکان را منتفی می‌دانند. همه تحلیل‌های فلسفی لزوماً چنین فرضی ندارند. این درست است که ما انسان‌ها موجوداتی زمان‌مند و مکان‌مندیم، اما این به معنای مطلق بودن زمان و مکان و عدم امکان چیرگی بر آن‌ها نیست. تجربه‌های عارفانه، مصداقی از امکان وقوع چنین چیزی هستند. صرف‌نظر از پذیرفتن یا نپذیرفتن مدعیات معرفتی عارف در مورد موضوع و متعلق این تجربه‌ها، اصل تجربه بی‌زمانی که ادعا می‌شود در این دست تجربه‌ها روی می‌دهد از اجماع بیشتری برخوردار است. بنابراین، دست‌کم برای کسی که اصل

می‌گوید: «امر بیان‌ناپذیر به‌راستی وجود دارد؛ این امر خود را نشان می‌دهد، این همان امر رازآمیز است».

او برای پاسخ به مسأله معنای زندگی در تراکتاتوس، ابتدا بر خوانش استعلایی تکیه می‌کند، سپس با تکمیل آن از راه افزودن خوانشی گرامری و در نهایت، به دست دادن خوانشی گرامری-استعلایی از فقرات ۶.۵۴ و ۷ تناقض‌نمای ادعایی را پاسخ گفته، و مسیر رسیدن به نظریه‌ای ایجابی پیرامون مسأله معنای زندگی را هموار می‌کند. برخلاف دو پاسخ پیشین، این پاسخ، از طرفی، تناقض‌نمای مندرج در فقره ۶.۵۴ را به حال خود رها نکرده و اصلاحش می‌کند و از طرف دیگر، پاسخی ایجابی برای این پرسش تدارک می‌بیند. اما در دو پاسخ پیشین، اساساً امکان تدارک پاسخی ایجابی وجود نداشت.

ممکن است در نگاه اول، دو اشکال جدی بر این نظریه وارد شود که معنای زندگی در گرو بی‌زمانی است.

۵-۳-۱. امتناع منطقی برون‌شدن از زمان و مکان

این اشکال بر این تحلیل فلسفی اُستوار است که ما انسان‌ها تا زمانی که زنده‌ایم،

امکان تجربه‌های عرفانی و مانند آن را ممکن می‌داند، معنای زندگی با توسل به بی‌زمانی یک گزینهٔ اصیل و زنده است. نکتهٔ دوم: این نظریه در پی اثبات یا نشان دادن ملازمهٔ منطقی و گرامری میان معنای زندگی و بی‌زمانی و بی‌مکانی است. این سخن یعنی میان معنای زندگی و بی‌زمانی تلازم منطقی-گرامری وجود دارد، نه اینکه برای معناداری زندگی باید امکان بی‌زمانی را اثبات کرد. برای این نظریه ضرورتی ندارد که بی‌زمانی را هم اثبات کند. بی‌زمانی را می‌توان در جایی دیگر اثبات کرد.

۵-۳-۲. ملال‌انگیز بودن جاودانگی

گروهی معتقدند، جاودانگی موجب ملال می‌شود و ملالت و کسالت نیز با یک زندگی معنادار جور در نمی‌آید. وفق این نظر، شاید گمان برود که بی‌زمانی و بی‌مکانی نیز به دلیل ملال‌انگیز بودن با معنای زندگی جور در نمی‌آیند (بیات، ۱۳۹۰: ۲۰۰). در پاسخ باید گفت، ویتگنشتاین دو معنا از جاودانگی را از هم تفکیک می‌کند: معنای زمانی جاودانگی و معنای بی‌زمانی جاودانگی (۶، ۴۳۱۲)، و تمام آن چیزی که بر ملال-انگیزی جاودانگی بار می‌شود، ناظر به

معنای زمانی جاودانگی است؛ پس این اشکال بر نظریهٔ معنای زندگی ویتگنشتاین وارد نیست. از این گذشته، فرض اساسی مستتر در این اشکال راجع می‌شود به مسألهٔ رنج و دردی که ممکن است در نتیجهٔ جاودانگی زمانی عارض انسان شود، و اینکه رنج و درد، زندگی انسان را بی‌معنا می‌کند اما شهودهای عقلی ما به ما می‌گویند که معنای زندگی لزوماً هم‌بسته و پیوسته با شادی و فقدان درد و رنج نیست؛ معنای زندگی امری است ناظر به ارزش زندگی بشر و رنج و درد و فقدان آن‌ها ناظر است به یک زندگی شاد و سرخوشانه. این دو نکتهٔ دقیق فلسفی را باید از هم تمییز داد. ما مصادیق پُرشماری از موقعیت‌های انسانی داریم که در آن‌ها با وجود حجم فراوانی از رنج و درد، نمی‌توان رأی به بی‌معنایی زندگی داد. فردی مثل چگوارا تصمیم گرفت حیات خود را وقف مبارزه با ظلم و گسترش عدالت کند. در مورد خوبی و ارزش‌مندی این هدف تردیدی به خود راه نمی‌دهیم، با وجود اینکه ممکن است با شکل مبارزه یا تحقق عدالت با وی اختلاف نظر داشته باشیم. از یک طرف، این هدف چیزی است که به‌راستی زندگی یک فرد را ارزش‌مند و

معنادار می‌کند، از طرف دیگر، تلاش برای تحقق این هدف مستلزم حجم شایان توجهی از رنج و درد است؛ از آوارگی و دوری از خانواده تا شکنجه و مرگ خود و دوستان. اما حقیقت آن است که هیچ‌یک از این رنج‌ها، هرچقدر هم که شدید و فجیع باشند، بر معنای زندگی خدشه‌ای وارد نمی‌کنند بلکه حتی می‌شود گفت این رنج‌ها و دردها، زندگی فرد را ارزش‌مندتر و معنادارتر می‌کنند. به شکلی که نمی‌توانیم بپذیریم ارزش زندگی چنین فردی در همان سطحی باشد که زندگی فردی که این رنج‌ها و دردها را ندارد. بنابراین، فرض فلسفی مستتر در این اشکال، حتی اگر جاودانگی به معنای زمانی اخذ شود، قابل قبول نیست.

نتیجه‌گیری

در این مقاله، ابتدا پروژه فکری-فلسفی ویتگنشتاین در تراکتاتوس را به اختصار توضیح دادیم. گفتیم که قصد وی تعیین شروط استعلایی معناداری گزاره‌ها با استفاده از نظریه تصویری معنا بود. اما نتیجه این خوانش استعلایی در کنار مفاد مندرج در فقرات ۶.۵۴ و ۷ این شد که گزاره‌های فلسفی اصولاً نمی‌توانند گفته

شوند، در حالی که این سخن خود گزاره‌ای فلسفی است پس در اینجا با یک تناقض‌نما روبه‌رو شدیم. اگر می‌خواستیم مبتنی بر این خوانش عمل کنیم، باید صادقانه می‌پذیرفتیم که تراکتاتوس توان عرضه پاسخی برای معنای زندگی را ندارد و تنها موضع وی سکوت است و سکوت. به بیان ویتگنشتاین در فقره ۷، بسی چیزهاست که باید به سکوت از آن‌ها گذشت، و معنای زندگی یکی از همین چیزهاست. این پاسخ را در دو پاسخ محتمل اول و دوم در قالب پاسخ‌ناپذیری و پرسش‌ناپذیری معنای زندگی صورت‌بندی کردیم. موضع مختار ما در اینجا مبتنی بر امکان برکشیدن پاسخی ایجابی به معنای زندگی از دل تراکتاتوس بود. از این‌رو، کوشیدیم با پیشنهاد خوانش گرامری-استعلایی، ادعای تناقض‌نمابودن مفاد مندرج در فقرات ۶.۵۴ و ۷ را باطل کنیم تا پس از آن بتوانیم از معنای زندگی در تراکتاتوس سخن بگوییم. لب کلام ما در خوانش گرامری-استعلایی این است که منظور از مهمل بودن گزاره‌های فلسفی به معنای نادرست بودن یا پوچ بودن آن‌ها نیست بلکه به معنای بدیهی و همان‌گویانه بودن آن‌هاست، و اینکه اطلاع

از نگاه وی زندگی بشر وقتی معنادار می‌شود که بتواند جاودانگی به معنای بی‌زمانی را تجربه کرده باشد و در آن سکنا کند. در چنین مقامی است که می‌توان گفت زندگی انسان معنادار است. این جاودانگی را نباید به معنای زمانی طولانی گرفت چون موجب اشکالاتی جدی می‌شود.

جدیدی به ما نمی‌دهند؛ اما در عین حال کاری گرامری انجام داده و چهارچوب معنی و سخن را روشن می‌کنند. سپس گفتیم که ویتگنشتاین در تراکتاتوس، معنای زندگی را چونان ارزشی تلقی کرده که در این جهان و زمان یافت می‌نشود؛ از این رو باید آن‌را در جایی خارج از آن یافت.

ملاحظات اخلاقی:

حامی مالی: این پژوهش هیچ کمک مالی از سازمان‌های تأمین مالی دریافت نکرده است.

تعارض منافع: طبق اظهار نویسنده، این مقاله تعارض منافع ندارد.

برگرفته از پایان نامه / رساله: این مقاله برگرفته از پایان نامه / رساله نبوده است.

منابع

- 1933, in *Philosophical Occasions*, 46-114. (J. C. Nordman, Ed.) Indianapolis: Hackett Publishing.
- Young, J. (2003). *The Death of God and the Meaning of Life*. Routledge.
 - Yuval, L. (2006). *Tracking the Meaning of Life*. Columbia: University of Missouri Press.
 - Wiggins, David, *Wittgenstein on Ethics and the Riddle of Life*, Philosophy, Vol. 79, No. 309 91)3-(Jul., 2004, pp. 363
 - آزاده، محمد. (۱۳۹۰). *فلسفه و معنای زندگی* (مجموعه مقالات). تهران: نشر نگاه معاصر.
 - بیات، محمدرضا. (۱۳۹۰). *دین و معنای زندگی در فلسفه تحلیلی*. قم: انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب.
 - پایا، علی. (۱۳۸۲). *فلسفه تحلیلی، مسائل و چشم‌اندازها*. تهران: طرح نو.
 - دباغ، سروش. (۱۳۹۳). *سکوت و معنا*. تهران: موسسه فرهنگی صراط.
 - _____ (۱۳۹۴). *رساله منطقی-فلسفی؛ ترجمه و شرح سروش دباغ*. تهران: نشر هرمس.
 - گیلیس، دنالد. (1381). *فلسفه علم در قرن بیستم*. ترجمه حسین میانداری. تهران: موسسه فرهنگی طه.
 - ویتگنشتاین، لودویگ. (۱۳۷۱). *رساله منطقی-فلسفی*. ترجمه میر شمس‌الدین ادیب‌السلطانی، تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر.
 - ویتگنشتاین، لودویگ. (۱۳۹۲). *در باب تعیین*. ترجمه مالک حسینی. تهران: نشر هرمس.
 - Hacker, P. (2000). *Was he trying to whistle it?* In A. & Crary, *The New Wittgenstein*. London: Routledge.
 - Hacker, P. (2001). *Connections & Controversies*. Oxford: Oxford University Press.
 - Moyal-Sharrock, D. (2007, Jan.). *The Good Sense of Nonsense: A Reading of Wittgenstein's Tractatus as Nonself-Repudiating*. *Philosophy*, 82, pp. 147-177.
 - Russell, B. (1945). *A History of Western Philosophy*. Simon&Schuster.
 - Thompson, C. (1997, April). *Wittgenstein, Tolstoy and the Meaning of Life*. *Philosophical Investigations*, 2(20), pp. 97-116.
 - Wittgenstein, L. (1965, Jan). *A Lecture on Ethics*. *The Philosophical Review*, 74, pp. 3-21.
 - Wittgenstein, L. (1979). *Wittgenstein's Lectures: Cambridge, 1932-1935, from the notes of A. Ambrose and M. MacDonald*. (A. Ambrose, Ed.) Oxford: Blackwell.
 - Wittgenstein, L. (1985). *Cambridge Letters: Correspondence with Russel, Keyenes, Moore, Ramsey and Sraffa*. (B. M. Wright, Ed.) Oxford: Blackwell.
 - Wittgenstein, L. (1997). *Moore's Wittgenstein lectures in 1930-*